

Դաս Ե. Մասնաւոր եւ նիւթական շարժարանութիւն՝ երկարողիներու եւ տեղափոխութեան ուրիշ հնարքներու մէջ :

Դաս Զ. Մասնաւոր եւ նիւթական շարժարանութիւն՝ արուեստական եւ մշակական գործարաններուն մէջ .

Դաս Է. Մասնաւոր եւ նիւթական շարժարանութիւն՝ հիւսուածքի տեսակ ձեռագործներու մէջ :

Երրորդ խմբին դասերն ալ նոյնպէս չորս հատ են .

Դաս Ը. Ճշգրտութեան արուեստք, գիտութեան եւ ուսմանց վերաբերեալ ճարտարութիւնք .

Դաս Թ. Զերմութեան, լուսոյ եւ ելեքտրականութեան խնայութեամբ հանդերձ գործածուելուն վերաբերեալ ճարտարութիւնք .

Դաս Ժ. Բնաշուծական արուեստք, ներկուածք, բղբագործութիւն, կաշեգործութիւն, խմագործութիւն եւ այլն եւ այլն .

Դաս ԺԱ. Սննդարար զոյացութեանց շէնք ու պահպանութիւն :

Չորրորդ խմբին՝ այսինքն գիտնականաց վիճակներուն հետ կապակցութիւն ունեցող ճարտարութեանց դասերն երեք են .

Դաս ԺԲ. Առողջութիւն, դեղագործութիւն, բժշկութիւն եւ վիրարութիւն .

Դաս ԺԳ. Ծովային եւ ցամաքային զինուորութիւն .

Դաս ԺԴ. Քաղաքական շինութիւնք, գոր օրինակ կամուրջք, ջրանցք, լուսաւորութիւն փողոցաց, ջրարաշխութիւն եւ այլն :

Հինգերորդ խմբին դասերը այս չորսն են .

Դաս ԺԵ. Անգործ եւ բանած պողպատներ .

Դաս ԺԶ. Հասարակ բանուածքով շինած մետաղե բաներ .

Դաս ԺԷ. Ոսկերչութիւն, ականագործութիւն, պղնձեղէն շէնք .

Դաս ԺԸ. Ապակեղէն եւ խեցեղէն անօրներու ճարտարութիւն :

Վեցերորդ խումբը հինգ դաս բաժնուած է .

Դաս ԺԹ. Բամպակեղէնք .

Դաս Ի. Հանք .

Դաս ԻԱ. Մետաքսեղէնք .

Դաս ԻԲ. Կտաւեղէնք .

Դաս ԻԳ. Զանազան հիւսուածքներ, կապերա, երիզ, ժապաւեն, եւ այլն :

Եօթներորդ եւ վերջին խմբին դասերը այս չորսն են .

Դաս ԻԴ. Կան կարասի եւ զարդարանք .

Դաս ԻԵ. Հագուստներ, նորաձեւութիւններ .

Դաս ԻԶ. Արուեստից մէջ գործածուող ուրուագրութիւն եւ ձուլողութիւն : Տպագրութիւն գրոց եւ պատկերաց, լուսագրութիւն :

Դաս ԻԸ. Երաժշտական գործիքներ :

Այս դասերուն ալ իւրաքանչիւրը մանր մանր բաժանմունքներ ունի որ հոս ղեկը աւելորդ է . այսչափէն ալ կրտսնուի յայտնապէս քեւ որչափ խնամքով եւ ինչ ճշդութեամբ ու իմաստութեամբ կրկարգաւորեն եւրօպացիք այսպիսի գործողութիւններն ու հանդեսները : — Մասնաւոր ցանկ մըն ալ տպուած է արուեստահանդիսին մէջ եղած ամեն բերքերուն, որ ուրաժալ մեծահատոր գիրք մի է ու 500 երեսէն աւելի ունի :

## Գ. ՀԱՆԳԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԳԿԱՆ

ՖԲԱՆՔԼԻՆ

(Շարայարութիւն) .

Լոնտրայէն Ամերիկա դառնալէն ետեւ, Ֆրանքլին Լորէն Քէյմբրի տպարանը մտաւ, եւ իբր ճարտարութեամբը, քաղաքավարութեամբը, քաղցր կենցաղավարութեամբը, խելացի դատմունքներովը այնչափ առաջ գնաց երկու տարուան մէջ

որ 1728ին կարողացաւ ինքիր գլխուն փոքրիկ տպարան մը բանալ Փիլադելֆիոյ մէջ : Արդէն երկու տպարան կար այն քաղաքը . որչափ աշխատանք եւ ինչ յարատեւութիւն պէտք էր Ֆրանքլինին որ կարենայ այն երկուքին հասնիլ



ու անոնցմե ալ աւելի վաստակ ընել : Ուստի առաւօտը ջրուսացած կրակներ աշխատիլ, եւ շատ անգամ մինչեւ կես գիշեր գործը ձեռքէն չէր ձգեր : Յրուան մէջ ընելիքը չըմընցուցած ու ամէն բան կարգի չդրած՝ ոչ երբեք աշխատանքէ կը դադրէր : Վրան գլուխը միշտ անպաճոյճ՝ բայց մաքուր էր : Անձամբ խանութներէն պէտք եղած բոլորը կը գնէր, ու սայլակի մը վրայ դրած՝ փողոցներուն մէջէն անցընելով տուն կը բերէր : Ոչ երբեք դատարկաբորտ գործաւորաց ընկերութեանը մէջ կը մտնէր . ոչ որսի կերքար եւ ոչ ձկնորսութեան : Իր մէկնատիկ գրօսանքն էր գիրք կարդալ, ան ալ առանձին ու մէկալ գործերը լմըննայէն ետեւ կընէր : Առած բաներուն ստակը անվրէպ կանոնով կը վճարէր, եւ քիչատենէն ճանչցուեցաւ իբրեւ աշխատասէր, խօսքի տէր, ճարտար, իր բանը գիտցող, հաւատարիմ ու պատիւը պահող երիտասարդ մը :

Շատ չանցաւ, Ֆրանքլինին տպագրութեան անսխալութիւնն ու գեղեցկութիւնը ամենուն յայտնի եղաւ . այնպէս որ քէ տեղւոյն կառավարութիւնը եւ քէ մասնաւորք սկսան իր տպարանը մէկալ երկուքէն ալ վեր դնել : Փննսիլվանիոյ նահանգին բոլոր դրամներուն տպագրութիւնը Ֆրանքլինին յանձնուեցաւ . յետոյ Նիւքասլի կառավարութիւնն ալ անոր յանձնեց իր բոլոր դրամը եւ օրագիր մը հիմնել, բոլոր գործարան մը բանալ եւ տոմար մըն ալ տպագրել : Եւ որովհետեւ հիւսիսային Ամերիկոյ գաղութականները դեռ ոչ օրագիր ունէին, ոչ բոլորան եւ ոչ տոմար, այլ ամէն բան Անգղիայէն կրօտանէին, Ֆրանքլին այս բաներով քէ իր հայրենեացը օգտակար եւ քէ իրեն համար շահաւետ գործ տեսաւ : Օրագրին մէջ իր երկրին քաղաքական վիճակին վրայ խելացի խորհրդածութիւններ կընէր, եւ կը շանար ամէն կերպով հասկըցընել ամենուն քէ ակտաւոր եւ մոլի մարդը խելացի ըսուելու արժանի չէ : Իսկ տոմարին մէջ կը շանար ռամիկներուն միտքը բանալ ու սիրտը կրթել՝ պարզ խրատներով եւ օգտակար գիտելեօք ամէն հարկաւոր նիւթերու վրայ :

Տոմարին մէջ դրած գեղեցիկ առածներուն մէկ քանին մէջ բերենք .

« Դատարկութիւնը ժանգի կընմանի . աշխատութենէն աւելի կը մաշեցընէ գմարդ . գործածուած բանալին միշտ փայլուն կըլլայ :

« Ժամանակը անխնայ մի վատնէր . վասն զի կենացդ կտան անով հիւսուած է :

« Ծուրարիւնն այնչափ կամաց կը քայլէ որ աղքատութիւնը շուտ կը հասնի ետեւէն :

« Զուարճութիւնը իրմէ փախչողին ետեւէն կը վազէ :

« Խնքութիւն է ստակ վատնել՝ գոչում գնելու համար :

« Հպարտութիւնը մուրացկան մըն է որ չքաւորութեան չափ կը կանչուր տէ, եւ անկեց շատ աւելի անկուշտ է :

« Հպարտին նախաճաշիկն առատ է, ճաշը աղքատ, ընթրիքը ամօքով :

« Պարապ պարկին շիտակ կենայր շատ դժուար է :

« Խորհուրդ լսել չգիտցողը օգնութիւն գտնել չկրնար :

« Փորձառութիւնը դպրոց մը ունի որ մէջի համարները շատ սուղ են . բայց անմտաց բան սորվելու համար անկեց ուրիշ դպրոց չկայ : »

Այս տոմարէն տարին գրեթէ տասը հազար օրինակ կը ծախսուէր . ուստի քէ նիւքսկան եւ քէ բարոյական շահը շատ եղաւ : Անկեց ի գատ Ֆրանքլինի օրինակովն ու յորդորանօքը տպարաններն ու բոլորանները շատցան Ամերիկայի մէջ . վեց տարիի չափ ընկերակցութիւն ըրաւ անոնց հետ, եւ շահուն երրորդ մասը ինքը կառնէր : Ասանկով առջի բերան հանգիստ ապրելու չափ ստակ վաստըկէն ետեւ՝ սկսաւ հարստութիւն ալ դիզել . բայց նախ իր սխալները շտկելու նայեցաւ : Ուրիշէն փոխ առած ստակը շահովը հանդերձ վճարեց, Յակոբ եղբորը հետ հաշտուեցաւ բոլոր սրտանց, եւ ըրած վնասին փոխարէն՝ անոր որդւոյն տպագրութեան արուեստը սորվեցուց, ամբողջ կարգ մըն ալ նոր տառեր պարգեւեց իրեն : Այս հատուցմունքներով խղճմըտանքը հանգեցընելէն ետեւ՝ 1750ին Ռիտ օրիորդին հետ ամուսնացաւ, եւ յիսուն տարի սիրով եւ խաղաղութեամբ ապրեցաւ հետը : « Ինծի անիկայ փափկասիրտ ու հաւատարիմ ընկեր մը եղաւ, կըսէ, եւ գործարանիս աշխատանքներուն մէջ շատ օգնութիւն կընէր . երկուքիս նպատակն ալ մէկ էր, ու նայեցանք որ մէկմէկու երջանկութեանը պատճառ ըլլանք : » Աշխատասէր, խընայող, համեստ կին մըն էր, եւ ընկերոջը մտածմունքներուն միշտ համաձայն : Տպուած տետրակներն ինքը կը ծախէր ու կը կարէր, ծախուելու բաները կը շարէր կը շտկուէր, բոլոր շինելու համար հին լաթեր կը գնէր, ծառաներուն հոգը վրան առած էր, սեղանի բաները կը հոգար եւ սակաւապէտ կըրակուրը ձեռքովը կը պատրաստէր :



Մինչև այն ատեն Ֆրանքլինի նախաձաշիկը կարող հաց էր՝ փայտե գուշի մը մէջ դրած, դգալն ալ անագէ. բայց մէկ առաւօտ մը կինը նախաձաշիկը տարաւ իրեն յախճապակէ ամանով մը եւ արծրէ դգալով, որ առանց երկանը իմացընելու գներ էր : Առջեւն որ հանեց, ըրած նոր բանը արդարացընելու համար ըսաւ քէ « Դրացիներնուս մէջ դուն ամենէն աւելի արժանի ես արծրէ դգալի ու յախճապակէ ամանի : » Այն առաջին անգամն էր որ յախճապակ ու արծրէդէն մտաւ Ֆրանքլինի տունը :

Առակաց գրքին մէջ օրինակ բերուած ժրգլուս կնոջը պէս՝ Ֆրանքլինի ամուսինն ալ իր պարտքերը անբերի կատարեց, եւ Աստուծոյ իրենց պարգեւած գաւլըներուն առաջին կրթութիւնը տուաւ շատ խելացի խնամքով . ընկերոջը չարքաշութիւններուն մասնակից ըլլալէն ետքը՝ անոր հարստութեանն ալ բաժանորդ ու համբաւոյն հա-

ղորդակից եղաւ : Իսկ ինքը Ֆրանքլին իրեն իրացընէ իմաստուն մարդ՝ չուգեց որ մինչև վերջը հարստութեան ետեւէ իյնալով կեանքը մաշեցընէ. կենացը կեան անցուցեր էր հարստութիւն դիգելու աշխատելով, չուգեց որ մնացած կեան ալ նոյն հարստութիւնը աճեցընելու անցընէ : Առաջին նպատակին հասնելէն ետքը՝ ուրիշ աւելի բարձր նպատակներու ետեւէ եղաւ : Միտքը դրաւ որ գիտութիւններ սորվի, հայրենեացը բարիք ընէ, մարդկային ազգիս յառաջադիմութեանը աշխատի : Քառասունուերկու տարեկան եղած ատենը բաւական հարստութեան տէր սեպեց ինքզինքը . ուստի տպարանը իր հին գործակից ընկերներէն մէկուն ծախեց, ու սկսաւ այնպիսի աշխատութեանց ետեւէ իյնալ որ զինքը ըրին ճարտարամիտ գիտուն, պանծալի հայրենասէր, եւ աշխարհիս մեծամեծ մարդկանց մէկը :

(Շարայարութիւնն ուրիշ անգամ :)

## Գ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

### ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ՀՈՌՎԱՄԷԱԿԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԷՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆ ՏԱՆԵՆՈՒԹԻՒՆ

(Շարայարութիւն .)

Պ. Պարպիէ տիւ Պորած կըսէսի նախ ցուցցնել քէ ձեզայիքի կլիման հայ գաղթականաց վնասակար պիտի չըլլայ : « Ատենով Հայոց տէրութիւնը կազմող « գաւառները Այրարատ լեռան քէ հարաւային եւ քէ « հիւսիսային կողմը տարածուած էին կըսէ. ուստի « եւ այն լեռներու գոտիին հարաւային կողմի բնակիչ- « ները բոլորովին ձեզայիքի հարաւային կողմերուն « կլիման ունին :

« Ասկէց ի գաւտ՝ երկու երկիրներուն բնական մեա- « կերպութեանը մէջ ալ շատ նմանութիւն ըլլալով, եր- « կուրին մէջ ալ տարութեան ու ցրտութեան փոփո- « խութիւնները նոյն պիտի ըլլան : Երկուրին մէջ ալ « ընդարձակ դաշտեր քիջ կան :

« Հայաստանի օդոյն մէջ երկու տեսակ փոփոխու- « րիւն կայ՝ իրարմէ շատ տարբեր. Այրարատայ հիւ- « սիսային գաւառները հարաւային տար հովերէն « պաշտպանուած են, միանգամայն երկու ծովերուն « մէջտեղը հարկաւ պատահած հովի ընթացքին պատ- « ճառաւ՝ հոն տեղի ցուրտը շատ աւելի սաստիկ է « քան քէ նոյն լայնութեան աստիճանի տակ գտնուող « երկիրներունը, եւ աւելի ալ երկար կըդիմանայ :

« Ասոր ներհակ, Այրարատայ հարաւային կողմը « գտնուած գաւառներն որ մինչեւ Ասորոց երկրին « սահմանները կերբան՝ քեպէտ եւ տարւոյն մէջ եր-

### PROJET

DE LA COLONISATION DE L'ALGÉRIE PAR DES ARMÉNIENS CATHOLIQUES.

(Suite.)

M. Barbié du Bocage commence par démontrer que le climat de l'Algérie ne doit pas avoir d'action nuisible sur les colons arméniens. « Les provinces qui composaient « jadis l'empire arménien s'étendent, dit-il, aussi bien « au midi qu'au nord de l'Ararat, et les peuples qui ha- « bitent au sud de cette chaîne de montagnes se trouvent, « par conséquent, sur des latitudes absolument les mê- « mes que celles du sud de l'Algérie. »

« Cette circonstance, jointe à une certaine identité « dans la configuration du sol, doit faire éprouver dans « les deux pays les mêmes variétés de température. Dans « l'une comme dans l'autre, on trouve peu de grandes « plaines....

« En Arménie, on peut remarquer deux phases bien « distinctes dans l'état de l'atmosphère; les provinces du « nord de l'Ararat se trouvent abritées des vents chauds « du midi et en même temps en butte à un courant qui, « s'établissant nécessairement entre les deux mers, rend « le froid beaucoup plus grand que dans les pays de « même latitude et l'y fait durer plus longtemps....

« Les provinces qui se trouvent au contraire au sud de « la chaîne de l'Ararat et qui descendent jusqu'aux fron- « tières de la Syrie, quoique sujettes aux neiges à quel-